

СТЕПЕНИ ПРАВСТВЕНО ИЗРАСТВАНЕ

47. Смисълтът на страданията

Ако страданията нямат смисъл, то и животът няма смисъл. Те съпровождат дните ни на земята. Случайност ли са всичките ни нещастия? Не е ли съвсем безсмислен трудният ни преход към вечността с физическите болки, бедността и униженията, с безсилието пред мъките на близките? Кажем ли „да“, отваряме врата за отчаянието.

Християнството има отговор на този въпрос. Отговор, който не засяга историческото развитие, социалните проблеми, обществото. Той е важен само за отделния човек, спасява го от душевните терзания, от съмненията, които го изгарят.

Бог ни е създал не за мъка, а за радост.

Само че разделен от Него, потънал в своите грехове, човекът избра скръбта. Ако срещнете истински вярващи хора, сигурно ще забележите тяхното спокойствие, тихата им радост от живота и нежеланието да се оплакват от съдбата си. Те са пример за едно различно съществуване, понеже днешното човечество се състои в голямата си част от хора, които се оплакват. „Огорчават ни, а ние винаги сме радостни“ - казва апостол Павел. Съзнанието, че си с Бога, придава смисъл и значение на всяко изпитание. То е изворът на радост. „Скръбта ви ще се обърне на радост и радостта ви никой няма да ви отнеме.“

Нека да помним:

Христос нарече блажени ония, които този грешен свят смяташе за най-окаяни. Блажени бедните духом, блажени плачещите, блажени кротките, гладните и жадните за правда... Блажени, тъй като сърцето им е отворено, за да посрещне Господа - Утешителя и Спасителя. Сърцето на преуспелите закоравява много често, те придават значение единствено на себе си. И за кого е дошъл по-напред Бог, който е и любов? Заради пренебрегнатите и нещастните. За да им покаже как да приемат своята съдба, да открият смисъла ѝ, с вяра и молитви да я променят. Не само снимките в еротичните списания са изкушение за човека. Изкушение са и бедите, които го сполетяват. Те го тласкат към малодушието, безнадеждността и отчаянието. Към отказ от живот и от спасение, към гибелта. Понякога много ни се иска да паднем духом, да се предадем... Да прекратим борбата.

Бог не върши случайни неща

Хората злоупотребиха с всички Божии дарове. Виновен ли е Бог, че пуснахме атомната бомба в Хирошима? Затова ли се разви науката? И че използвахме своя разум, за да създадем какви ли не други оръжия, които могат да унищожат много земи като нашата? А замърсеният въздух, отровената вода, заразената почва и болестите - кой е виновен за тях?

А злоупотребите с нашето здраве - цигари, алкохол, наркотици, изтощително сладострастие, нервно пренапрежение вследствие незадоволените ни амбиции? Ами

създаването на художествени творби, които омърсяват човека и го подбуждат към грях? Тъй ли трябва да използваме своите дарби? Какво всъщност искаме от Господа? Да гледа благодушно как падаме все по-ниско? Да, ако му бяхме безразлични. Но как постъпва любящият баща? Той наказва провинилия се син - с болка в сърцето, ала винаги за негово добро. Той не иска синът му да загине. Бог ни предупреждава чрез страданието и събужда нашата душа, потънала в безразличие и егоизъм.

БОГ ИСКА ДА СЕ ПЕРОДИМ, ДА СЕ НОВОРОДИМ!

Хиляди хора са повтаряли: „Слава Богу, имах любящ, но строг баща. Аз бях ленив, отпуснат, склонен да търся само удоволствията. Той ме наказваше и ме направи отговорен, способен да приемам трудностите“. Как ще ни научи Бог на Своя свят Закон, как ще ни подготви за вечния живот, ако приема нашите дела с безкритично одобрение? Страданието очиства човешката душа от плевелите. Всяко очистване е радост, предшествана от болка.

Най-лесен, но и безполезен е постоянният ропот срещу страданието. Хуленето на Бога, на съдбата. Ние не знаем по кой път ще дойде доброто. Нито броя на уроците, които трябва да научим, за да добием мъдрост. Когато се обърне назад, човек остава често изумен от съчетанието на различни обстоятелства, които са променяли живота му. Нещо, което го е плашело, се оказва най-големият му шанс. Един друг човек, с когото сме се запознали наглед случайно и не сме му обръщали внимание, ни спасява. Защото Бог не върши случайни неща. Неговите пътища са сложни и докато вървим по тях, не разбираме причините за много от събитията. Но целта е неизменна - нашето спасение.

Златото се очиства най-добре в огъня.

Кой от нас разчита на преуспели, егоистични хора, в чийто живот не е имало истински мъки и проблеми? У тях винаги откриваме някаква осакатеност на чувствата. Усещането, че можем да разчитаме на един човек в тежък час, се внушава само от онези, които са познали страданието. Ето защо е по-добре да не роптаем, а да извлечем доброто и полезното от всяко тежко изпитание.

Страданията лекуват

За да разбираш бедните, за да им съчувстваш истински, трябва да си бил беден. За да разбираш болните, трябва да си боледувал. Страданията лекуват нашата дребнавост, егоизъм, себелюбие, слепота. Изведнъж се оказва, че трябва да ценим истински само важните неща в живота - здравето, семейството, приятелството, красотата на природата, отделния миг на човешкото общуване. Когато преживеят скръб, много хора наистина проглеждат за мъките на другите, стават по-добри, по-състрадателни, по-благородни. Страданията каляват нашия характер, извисяват духа ни. Освен ежедневните земни проблеми в нашия свят присъства още нещо, за което ни говорят великата музика, великата живопис, великата поезия. Тайнствено и непостижимо. Нещо, към което душата се стреми. Когато падне пелената от очите на страдащ човек, той не е повече еснаф, не е кариерист. Той търси други стойности. И в това състояние може да посрещне Бога.

Хората са твърде горди и себични, те забравят, че са временно на този свят и са много малки пред стихииите му. Бог допуска човешките изпитания и така ни го напомня. Той иска да се смирим, но не и да се почувстваме смазани, унищожени. Точно обратното. Смиряват се нашето себелюбие, нашето славолюбие, нашите празни амбиции. Но духът ни, стъпкан от тях дотогава, се разгръща.

Бог няма да ни прати изпитание, което нямаме силата да понесем.

Всеки самозабравил се човек получава рано или късно Божия урок. А дали това ще му бъде от полза, вече зависи от него. Наполеон, великият завоевател, завърши живота си заточен на остров Св. Елена. И там написа знаменателните думи. „Александър, Цезар, Карл Велики и аз основахме велики царства; но върху какво основахме ние създанията на гения си? Върху силата. Само Иисус основа Своето царство на любовта, та и до ден-днешен има милиони човеци, готови да умрат за Него”.

Страданияето е повод за равносметка

Земните придобивки могат да изчезнат всеки миг. Като дим. Причините са хиляди - болести, природни катастрофи, войни, революции, престъпления, изневери, предателства, мошеничества... И тези удари сломяват нашето самодоволство. Тъкмо в тоя час обаче можем да потърсим упование в Бога и да променим своя живот. Да излезем от изпитанията по-силни и с чувството за Божия закрила, която ще ни върне всичко освен излишното, ще ни даде други, невидими богатства. Бог допуска страданията, за да ни върне към себе си? Да, така е. Но то е за наше добро. Той няма нужда от нас, но знае, че ние имаме нужда от Него.

Периодът на страдание е най-добрият повод да направим равносметка на живота си. За да вървиш напред, трябва първо да пречистиш своята душа. Това се отнася и за вярващите, които също не са безгрешни. Разбира се, има неволни грехове, неосъзнати. Може да извършим зло, без да си дадем сметка за стореното, от лекомислие. Но когато се отворят вътрешните ни очи и падне преградата на себелюбието, откриваме неочаквани неща и това ни кара да страдаме. В романа „Възкресение" от Лев Толстой един аристократ вижда в съда груба жена, затъпяла от пороци и мизерия, осъдена вече на каторга. И тогава изниква страшен спомен - това е същото онова момиче, слугиня някога в дома му, което той е обезчестил, захвърлил и забравил. Мимолетна случка в живота му. Но ето, тя забременяла, родителите му я уволнили и оттам е почнало падението ѝ. И тогава се пробужда съвестта на този човек, започва голямото му душевно страдание, което го преражда. Възкръснал за истината, той разбира, че е невъзможно да живее по-нататък, без да поеме кръста на вината си. И тръгва за каторгата с нещастницата. Човекът с пробудена съвест страда не само от ударите, които получава, но и от ударите, които нанася на невинни хора. Страданията не са безсмислени. Напротив, те играят огромна роля в живота ни и са важна част от сложния баланс на отношенията между Бога и човека. В страданияето си откриваме любовта на Небесния Баща, желанието Му да ни спаси.

48. Смислът на духовните упражнения

Съдържанието на понятието „духовни упражнения“ (тук ще използваме и равнозначната му дума „аскеза“) е било изменяно през вековете и често компрометирано. Поради тази причина не е изненадващо, че много наши съвременници свързват аскетата с различни действия, които се простират от нечовешки физически лишения до тежки духовни упражнения, потискащи естествените радости от живота.

Форми на усъвършенстване

Аскетата (от гръцки) означава „украсявам се“ или „упражнявам се“. У Омир тя има значение на художествена или техническа работа. Според Ксенофонт може да се разбира и като упражняване на тялото в гимнастика. Важно място заема и в етиката на Аристотел, където означава специални упражнения на ума и волята. Според Демокрит през тази епоха много хора станали добри чрез аскетата.

В сферата на християнството аскетата се проявява като строг начин на живот при монасите, мъже и жени, които живеят в усамотение или в манастир и угнетяват своите тела чрез въздържание, работа и пост. Аскет в обикновената словоупотреба е синоним на човек, който е напуснал доброволно обществения живот и се е лишил от радостите на семейството и средата си.

Ако разширим наблюденията си върху други религиозни общества, ще открием нови способности за практикуване на аскетата. Но това сега не ни интересува. Ние желаем да разберем какъв е истинският смисъл на духовните упражнения и полезни ли са те днес. Това можем да постигнем чрез разкриването им в Стария Завет, хуманизма и християнството.

Според Стария Завет светът с цялото си многообразие е Божие дело. Това означава, че всички блага, които човек може да използва и да им се наслаждава, са нравствено добри и позволени, защото са благословени от Твореца. Тази идея се съдържа в Стария Завет. Там се вижда как Бог обдарява с физически и духовни блага тези, които обича - Авраам, Исаак, Иаков, Иов и други. Старозаветната история показва, че нищо не бива да липсва на тези, които Бог благославя. В този аспект трябва да разбираме старозаветните призови към хората за употреба на различните блага: „Не се лишавай от добър ден и част от доброто желание да те не отмине“. „Познах, че за тях няма нищо по-добро, освен да се веселят и да правят добро през живота си.“ Разбира се, тези текстове и много други не бива да се схващат като призив за неразумна и безредна употреба на благата, чрез които Бог се проявява в нашия свят.

Специално тълкуване изискват също тези ценности, които се разкриват в отношенията между мъжа и жената. Отнася се за хармонията между съпрузите, свързана с техния сексуален живот. Бог създаде човека разделнополов. „И сътвори Бог човека по Свой образ; мъж и жена ги сътвори.“ Плодовитостта на хората е също Божи дар: „Плодете се и можете се, пълнете земята...“ Божията оценка за Сътворението: „Беше твърде добро“ се отнася в най-голяма степен за мъжа и жената.

Следователно биологичното възпроизводство, реализиращо се чрез физическата любов между мъжа и жената единствено в рамките на брака, е създадено и

благословено от Бога, поради което е добро. Сексуалното брачно удовлетворение на човека не е грях, не може да накърни чистотата и на най-святия човек и да го отдалечи от Бога, както мислят някои. Църквата почита не малко семейни двойки (св. Йоаким и св. Анна, родителите на св. Йоан Кръстител и т.н.). Красотата на физическата любов, за която говорим, е възпята от старозаветните мъдреци: „Утешавай се с жената на своята младост; нейните гърди да те упоаят във всяко време, с любовта ѝ се наслаждавай постоянно“. „През всичките дни на суетния си живот наслаждавай се от живота заедно с жената, която обичаш...“ Тук можем да приведем още много сродни текстове. Темата за любовта между мъжа и жената е богато описана в книга Песен на песните, според която отношенията между мъжа и жената и животът в семейството са изградени върху учението, развито в книга Битие на Библията, и са връх на любовта, която произтича от Бога, и от мисията, която Бог възлага на мъжа и жената.

Разбира се, че мъжът и жената, обвързани в брачен съюз, могат напълно достойно и пълноценно да изпълняват християнските си obligations и според дарбите и възможностите си да служат с обич и послушание на Бога.

Въздържание или невъздържаност

Убедени сме, че благата в този свят са създадени за нас и са нравствено добри, когато се ползваме от тях умерено. Те могат да изкушат човека и той да ги пожелае само за себе си. За преимуществата на земните радости и опасностите, които крият те, говори Библията и мъдрите разбират словото ѝ.

Същото се отнася и за сексуалното удовлетворение, на което човек се предава понякога лесно. Библията одобрява любовта между мъжа и жената, когато тя се осъществява в чистота и вяност, но осъжда прелюбодеянието, което донася много неприятности за невъздържания човек.

Извън сексуалната област човек изпитва още много желаниа и потребности, които може да постига или умерено, или без да се ограничава. Старозаветните писатели обаче препоръчват умереност при удовлетворяване на личните потребности и отговорност за това. „Синко! През живота си изпитвай душата си и наблюдавай кое за нея е вредно, и това не ѝ давай. Защото не всичко е полезно за всички. Не се пресищай с всякаква сладост и не се нахвърляй на всякакви ястия, защото от много ядене иде болест, и от пресищане мнозина са умрели, а въздържаният ще продължи живота.“

Характерно за съвременния човек е нежеланието му да се въздържа от нещо. А в същото време той желае да постигне душевно спокойствие и мир с близките си, мир, за който учи Исус Христос. Всъщност много злини в този свят произтичат от липсата на умереност и разумност в живота на хората.

Позицията на хуманизма

А как да възпитаеме умереност и сдържаност? На този въпрос можем да отговорим чрез опита на хуманистичната и християнската аскеза. Характерно за хуманистичната

аскеза е умението на човека да се концентрира дори когато се намира в динамичния поток на обществото. Съвременните хуманисти приканват младежите към упражнения за разширяване на вътрешната култура - мислене, взимане на разумни решения и контрол върху желанията. Истина е, че в съвременното общество човек се повлиява от много външни фактори. В подобни ситуации съсредоточаването и самовглъбяването освобождават от напрежението и стреса и позволяват на човека спокойно да мисли и оценява своите постъпки.

Хуманистичната аскеза учи как човек да бъде господар на себе си и умерен в желанията си. Защото умереността ражда хармония - най-великата цел на хуманизма. Умереността определя мислите и стила на постъпване. Според мнозина хуманисти за човека е най-важно да владее себе си - в това се състои неговата същност. Въздържанието и самогосподството са важна предпоставка за хармоничен живот. Аскезата е необходима още за по-пълно интегриране между вътрешния свят на човека и външния.

Християнската гледна точка

Християнската аскеза се изразява най-ярко в любовта към хората и служението на тях, когато е необходимо. В същото време тя издига високо достойнствата на човека. Може би никога досега човекът не се е нуждаел от толкова дълбока вътрешна концентрация, за да запази душевното си спокойствие и да оцелее като личност. И тази много важна и неотложна задача движи християнската етика. Затова тя променя начина на практикуване на аскеза - от отрицателен към положителен (към извършване само на добро).

Съвременната християнска аскеза развива у човека по-силно чувство за обществено служение, отколкото за личностна промяна. На мястото на индивидуалния аскетизъм тя развива обществен.

Християнската етика схваща аскезата само като средство за развиване на добродетели и път за духовно усъвършенстване. За постигането на това по-високо състояние на човека физическата му природа би трябвало също да се приспособи към умерен живот. А хармонията на тялото придава по-голямо спокойствие на духа.

49. Самопознание, разкажание и изповед

„Покайте се, защото се приближи царството Небесно.“ Това е началото на Иисус Христовата проповед. „Откъде накъде ще се разкайвам?“ - пита съвременният човек. Той е винаги обиден на някого, винаги се чувства прав. Винаги чака извинение от другите. Неспособността му да признае своите грешки е за него израз на сила и достойнство. Той не знае, че тъкмо разкажанието ни връща усещането за вътрешна сила, както и достойнството, изгубено в греха. Връща ни светлината на Небето. Това са мигове на очистване и разтваряне на душата, които могат да се изразят с музика, а не с думи. Но дори и оня, който разбира всичко, няма време да го осъществи. Задава се следващият конфликт с някой следващ човек. Или следващото изкушение. Честолюбието или нечистото влечение отново побеждават. И само ако сме били на път да се покаем, като че ли изпитваме някакво страдание.

Разкаянието е пред самия себе си, покаянието непременно е пред Господа. Но двете думи изразяват сходни състояния. Християнинът винаги е имал един основен страх - да не затъне в озлобление и гордост. Затова, когато се разкайва, честичко поплаква. Не заради някой близък, а единствено за себе си, заради душата си и онова, в което временно се е превърнал. И в същия миг благодари за възможността да се очисти и спаси.

Но да започнем отначало. Има нещо преди разкаянието и то се нарича самопризнание. Човек се измъчва. Не е постъпил както трябва, изпитва срам и неудобство. Не е ли оклеветил М. пред други хора? Повторил е чужди думи, няма доказателства. Може би М. е съвсем почтен. И дали зад всичко не се крие най-обикновена завист, която не признава и пред себе си?

Вратата вече е открената

За да стигнем дотук, се иска сила, както и за да продължим. „Признавам си, да, признавам. Постъпих зле.“ Самопризнанието не ни задоволява, когато тръгваме по пътя на очистването. Понякога горещото желание да се освободим от някой грях учудва и самите нас. Вдигаме телефона на М., признаваме му всичко, после се разкайваме. Но ако той е непримирим?

Откъде ще получим опрощение? Има една-единствена инстанция, която е последна и стои над хората. Тя е Бог.

М. е изкрещял: „Ти си идиот, подлец, клеветник! Не желая да те виждам!“. Не е зачел нашия порив. И което е по-лошо: обругал е, принизил е тайнството, родено така трудно в душата ни. Ала ние не искаме да се върнем обратно, да паднем и сега в нечистотата, да бъдем груби с грубите. Ужасява ни мисълта, че изпитваме наново враждебност към М. Сега той ни е обидил и ролите са разменени. А сънуваме някакво друго пространство, където се говорят други думи и наистина ще получим опрощение. Тогава отваряме страниците на стария молитвеник: „Господи Иисусе Христе, Боже на любовта и всеопрощението, Който дойде на земята да възцари блага воля и мир между хората! Ти си ни заповядал да прощаваме седемдесет пъти по седем на ближните си, които са ни наскърбили, а ето, аз съм безсилен да простя и един път на воюващия срещу мене брат. Усили волята ми и облагороди сърцето ми, за да изпълня смирено Твоята заповед и се покажа християнин не само на думи, а и на дело. Просвети моя взор, за да видя гредата в собственото си око, а след това сламката в окото на ближния“.

Как сме могли да живеем в мрак, щом за най-важните неща на този свят може да се говори на един толкова нежен, толкова възвишен, толкова истински език? Така се почва. Признаваме само един грях или прощаваме една обида, но вратата вече е открената. Желанието да се очистим е неудържимо, макар и съпроводено от болка.

Трябва сами да изброим и другите си грехове, да се отречем от тях, да ги намразим и накрая да ги изповядаме заедно с обидите, които не сме успели да преглътнем. Когато се изрязва гнилото и замърсеното, мястото действително боли. Срам ни е от себе си, срам ни е от Бога. Но не е ли страотно, че Той опрощава всичко, което сме извършили? Кой друг ще го направи? Едни от християнските конфесии съветват изповедта да бъде пред свещеник, други - не. Но тя е винаги пред Бога. Разбира се,

страхът, а и срамът ни пречат. Така сме сраснали понякога с греховете си, че раздялата с тях напомня отсичане на ръка от живо тяло. Но после няма нищо по-прекрасно от чувството за лекота и за очистване.

Изповедта е нещо свещено

Разкаянieto е голямо облекчение и за тези хора, които не вярват в Христа. Разкаятие в себе си, но и пред другите. Изповедта пред близък приятел често се превръща в оздравителна психотерапия: човек открива причините за своите действия, разбира недостатъците си, признава греховете си, възвръща си част от изгубеното достойнство. И все пак изповедта пред Бога, чувството за небесно опрощение са много по-дълбоки и различни. Изповедта на християнина е тайнство, горещ разказ на едно сърце, докоснато от неосъществимото желание за святост. Саморазкриването на вярващия човек е винаги по-истинско. Той не се покаява само за конкретни грехове. Ами коравосърдечието? Липсата на любов към ближния? Самолюбието? Малодушието? Злословието? Вярващият ще си спомни: „Видях как изнасят тялото на починала съседка и нищо в сърцето ми не трепна, макар да я познавах от години...” Или: „Не помогнах с пари на един приятел, а отидох същата вечер в ресторант. ...” Или: „Трябваше да го защитя, но не посмях...”

Само Христовата светлина може да открие тъй ясно всичките ни недостатъци и язви.

Каквато и болка да ни струват самопризнанието, разкаянieto и изповедта, ние трябва да я приемем, за да не живеем с постоянна тежест в душата. Иначе вървим напред, ала тежестта остава. Правим се, че ни е добре, но не е така. И нямаме смелост да застанем срещу съвестта си.

Всемогъщият Бог е и всемогъщ лекар, но често и при обикновения лекар нг влизаме от страх. Ала какво ще изгубим? Онази скрита тежест, скритото чувство за срам. А след истинското и най-дълбоко разкаятие често идва ден, когато грехът ни изглежда вече толкова труден, толкова невъзможен, колкото преди новата ни непозната свобода.